

landse bodem; toch niet de belangrijkste die iets inzake ethica heeft gepubliceerd. Maar door plaats in te ruimen voor Skinner en Dupuis missen we teksten van Augustinus, Thomas, Max Scheler of Henri Bergson.

Jacques DE VISSCHER

* * *

MAURICE MERLEAU-PONTY

Willy Coolsaet, *Naar een filosofie van de eindigheid. Een onderzoek naar de originaliteit van Merleau-Ponty's denken*. Leuven-Amersfoort, Acco, 1984, pp. 260, BF. 490,- ISBN 90 334 0896 1.

De tijd waarin het denken van Maurice Merleau-Ponty in bekendheid bij de Belgische en Nederlandse lezers achterstond bij andere belangrijke figuren uit de moderne franse filosofie zoals Sartre of Camus is lang voorbij. Door opeenvolgende studies van de Waelhens, Kwant en Bakker, door artikels en door het vertalingswerk van Rudolf Boehm, niet in het minst ook door studies en publicaties van Van der Veken en Taminiaux verwierven de centrale inzichten van de wijsbegeerte van Maurice Merleau-Ponty hier te lande algemene bekendheid. Van deze studies ging ontegenzeggelijk ook een impuls uit dat de landsgrenzen overschreed, het denken van Merleau-Ponty mede in het Engelse en Duitse taalgebied hielp uitdragen. Vrijwel zonder uitzondering lag aan deze meer dan gewone belangstelling een bekommernis met wat de fenomenologische wijsbegeerte nà Husserl bewoog en bezig hield ten grondslag. De fenomenologische centra te Utrecht, Leuven, Louvain-la-Neuve en te Gent namen een belangrijk aandeel in de verspreiding van Merleau-Ponty's denken. Niet weinigen koesterden daarbij evenwel de hoop, aan het eind van de door Maurice Merleau-Ponty ingeslagen weg een authentieke metafysiek aan te treffen : het door de grondlegger van de fenomenologie voor immer in het vooruitzicht gestelde, door hemzelf nimmer betreden oord van een 'tweede filosofie'.

Willy Coolsaet heeft aan deze imposante rij van studies en artikels niet nog een boek willen toevoegen, dat zich hetzij akribisch met de wordinggang van Merleau-Ponty's filosofie uiteenzet, hetzij diens wijsbegeerte opnieuw – bijvoorbeeld met Husserl's fenomenologie of Sartre's filosofie – zou confronteren (blz. 19), wel integendeel. Met zijn jongste publicatie, in feite de vrucht van zijn doctoraal proefschrift – biedt hij, met een woord van Wilhelm Dilthey gesproken, een 'Rechnungsabschluss der Gegenwart' aan, een nuchtere, van alle geleerdheid ontdane opmaak van de 'status quaestionis' van Merleau-Ponty's filosoferen. Bij zo'n opmaak dient strenger te worden gescheiden wat in de tweede adem van de fenomenologie als levensvatbaar kan worden bevonden van wat loze verzuchting blijft. Coolsaets boek is daarom een strijdbare tekst over de omstrede toewending van de fenomenologie tot de existentie. Omstreden omdat – in tegenstelling met de 'eerste filosofie' van de fenomenologie – descriptief, interpretatief en reductief moment van de analyse niet op afdoende wijze werden onderscheiden, hun wederzijdse verstriking een blijvend ergernis over de methode verwekte. Omstreden voornamelijk ook hierdoor, dat ze het schouw-

toneel van een hypertrofische theoretische rede blijft bieden en nog steeds moderne hiërofanen op de leerstoelen van de wijsbegeerte roept, het aandenkende denken waarvan, zoals eertijds de roesverwekkende gezangen van de Eleusinia, eenieders oordeelsvermogen verlamt en eenieders wilshandeling ontregelt.

Twee sleutelbegrippen beheersen Coolsaets filosofische 'Fundamentalbetrachtung' van Maurice Merleau-Ponty's fenomenologie: ambivalentie resp. ambiguïteit en reversibiliteit resp. omkeerbaarheid. Beide hebben betrekking op de existentie onder het gezichtspunt van de grondverhoudingen, de funderingsrelaties. Deze funderingsproblematiek is voor Coolsaet het leidende gezichtspunt bij het onderzoek naar de oorspronkelijkheid van Merleau-Ponty's denken (blz. 57). Met deze vraagstelling, uiteengezet aan de hand van het onderscheid tussen en de wederzijdse verstrengeling van noodzakelijke mogelijkheidsvoorwaarde of conditie en voldoende reden of oorzaak, verbindt de auteur het nog steeds aanhangig zijnde debat over Merleau-Ponty's fenomenologische methode, met name over het conflictuele model van dialektiek – of anti-dialektiek – uit diens vroege geschriften en over de hyperdialektiek of dialektiek zonder synthese uit diens laatste werk.

Men dient zich af te vragen wat bij deze wankelende, in het werk van Merleau-Ponty zich wijzigende benaderingswijze van de existentie eigenlijk de inzet is. Coolsaet legt daarbij doorheen een verhelderende analyse volgende conclusies voor. Eensdeels blijft bij Merleau-Ponty's bepaling van de existentie een perceptief objectivisme werkzaam; de existentie wordt vanuit de bewustzijnsmatige transcendentie benaderd. Het leidend zijnsbegrip is voorwerpstheoretisch in de verhouding van ding en wereld verankerd; de geïncorporeerde subjectiviteit biedt daarbij de omslag van hyletische en noëmatische orde. Existentie is een titel voor een proces van zelf-objectivatie met het oogmerk van volledige reflectiviteit. Anderzijds doorbreekt Maurice Merleau-Ponty deze benaderingswijze onder het gezichtspunt van de mede-bepaling en de praxis. Coolsaet gaat dieper in op Merleau-Ponty's aanwending van de begrippen 'arbeid', 'anthropologische ruimte' en analyseert de dynamiek van engagement en situatie. Hij toont evenwel te zelfder tijd aan dat deze doorbraak geen beslissende uitweg uit de theoretische opstelling van de fenomenologie biedt. Vooral in het laatste hoofdstuk wordt duidelijk dat het handelingsperspectief tot een zuivere denkhandeling, de medebepaling tot louter expressie wordt teruggeschroefd. De praxis is in werkelijkheid nietig, de medebepaling een onbepaaldheid op zich.

Zowel Rudolf Boehm, die Coolsaets studie heeft begeleid en diens werk inleidt, alsook de auteur zelf komen doorheen hun respectievelijk grondslagenonderzoek van de fenomenologie tot de gemeenschappelijke overweging, de inzet van het fenomenologisch filosoferen radikaal te moeten veranderen. Beide opteren voor een meer beslist filosoferen, tegelijk ook een meer eindige en meer vermogende vorm van denken van deze welke onder het juk van een ideale objectiviteit gebukt gaand de existentie het on-eindige uitzicht van een voortgang van kennisverwerving verleent. Betekent dit nu dat het conflict tussen de fenomenologische filosofie en de 'Weltanschauungsphilosophie' ten gunste van deze laatste dient te worden beslecht? In elk geval spreekt Rudolf Boehm van de "feiten die onze wereldtoestand kenmerken" (blz. 13) als een geldig motief voor een geëngageerd filosoferen. Willy Coolsaet doet een beroep op de "actieve en interpreterende krachten van de intentionaliteit" om het "thema van onze tijd te bepalen" (blz. 20). Het is hen beiden aan te zien dat ze bij het herschrijven

van de oorkonde van de fenomenologie een nieuw aankomende generatie uit de kultplaatsen van een esthetische wereldbeschouwing drijven naar een onbevangen ervaring van wat onze samenleving in een crisis verwickelt.

Van de drukpers rollen thans Coolsaets verzamelde opstellen over Illich, Commoner, Toffler, Kuhn, Feyerabend en Althusser. Ze handelen zonder uitzondering over de crisis van de moderne samenleving die door een "destructieve verdraaiing van de doel-middelverhouding" wordt gekenmerkt. Het moge hier volstaan dit thema van *onze tijd* voor een *operatieve fenomenologie*, die zich *maatschappijkritisch* opstelt, bij wijze van aankondiging aan te duiden (= Willy Coolsaet, *De verkeerde wereld*. Leuven, Acco, 1985).

Guy VAN KERCKHOVEN

* * *

ARBEID EN EIGENDOM

Katlijn Malfliet, *Wie niet werkt zal niet eten*. Antwerpen, Kluwer-rechtswetenschappen, 1985, VII + 193 blz., ISBN 90 6321 322 0.

Kunnen we leren uit de geschiedenis? Of beter nog, kunnen machthebbers uit de analyse van catastrofale historische vergissingen ontdekken hoe ze die fouten kunnen voorkomen in vergelijkbare omstandigheden in het heden? Sommigen, onder wie Barbara Tuchman, menen van wel, maar B.T. geeft bijna in één adem toe dat daar in de praktijk niet veel van terecht komt. Wat weerhoudt ons er dan van? Dwaasheid, zegt Tuchman. Ze doorbreekt die formele cirkelredenering echter door de dwaasheid te ontleden in haar componenten. Gebrek aan kennis, vaak gestoeld op onbegrip voor vreemde culturen is heel belangrijk daarin en ze illustreert die component met de dwangmatige attitudes van de Japanners, die uiteindelijk in Pearl Harbor uitmondde. Nu heeft men niet al te veel verbeelding nodig om een parallel te zien met de manier waarop verschillende hedendaagse Amerikaanse bewindvoerders, niet tezeer gehinderd door feitenkennis of interesse voor de vreemde cultuur, de Sovjetunie benaderen. Ondertussen moet echter worden toegegeven, dat de Sovjetunie, door haar vérgaande autarkie, het westerse militair-industriële complex enkele handige aanknopingspunten heeft gegeven: want de angst waarop de hele wapenwedloop steunt, wordt versterkt door een bondgenootschap van irrationele motieven en gebrek aan kennis.

Die noodlottige kringloop kan echter slechts blijvend worden doorbroken op de kant van de kennis: elke onbevangen, rationele verkenning van het terrein is dan welkom. Vanuit dit gezichtspunt al, is Katlijn Malfliets werk over persoonlijk eigendomsrecht in de Sovjetunie: *Wie niet werkt zal niet eten*, een verademing. Voor haar doctoraal proefschrift, waarvan het genoemde werk de vereenvoudigde versie is, heeft ze de primaire bronnen in het Russisch geraadpleegd, tot de verslagen van de rechtspraktijk toe. De moeilijkheden van de taal en de relatieve ontoegankelijkheid van de bronnen werden in zoverre goed overwonnen, dat de lezer er geen last van ondervindt; bovendien werden citaten in het Russisch en juridische haarklieverijen achterwege gelaten. Dat wil noch-